

Rus Oryantalist Yazar Nikolay Karazin'in Çalışmalarında Karakalpaklar ve Karakalpak Sözlü Kültürü

Karakalpaks and Karakalpak Oral Culture in the Works of Russian Orientalist Writer Nikolay Karazin

Muvaffak DURANLI (Sorumlu yazar / Corresponding author)

Prof. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları
Anabilim Dalı, muvaffak.duranli@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4529-2700

Özet

Rusya'da çarlık döneminde başlayan Şarkiyat çalışmaları, zaman içinde bu alanda zengin bir birikim elde edilmesini sağlamıştır. Bu birikime bilim adamlarının yanı sıra bu alana ilgi duyan ve farklı alanlardan gelen araştırmacıların da katkısı söz konusudur. Bu tür araştırmacılar arasında Türk topluluklarının yaşadığı bölgelere görevli olarak giden askerlerin de Şarkiyat çalışmalarına destek verdiği görülmektedir. Bu grupta yer alan görevliler daha çok Çarlık Rusya'sının askeri amaçlarına hizmet eden gözlemleri gerçekleştirirken zaman zaman da bölgedeki halk ve topluluklarla ilgili bilgiler vermiş, bazen bir efsane veya masalı derlemiş, bazen halkın giyiminden ve gündelik yaşamından bahsetmeyi tercih etmişlerdir. "Askeri Şarkiyatçılar" olarak tanımlanan bu grup içinde Nikolay Nikolayeviç Karazin ayrı bir yerdedir. Onun en temel özelliği çok yönlü kişiliğidir. Karazin, asker olmasının yanı sıra etnograf, ressam ve yazar olarak da tanınmakta ve bu üç farklı alandaki çalışmalarıyla Şarkiyat çalışmalarında ayrı bir yer almaktadır. İlk başlarda asker olarak Orta Asya'ya gelen Karazin daha sonra bölgeyi ve bölgedeki halkları iyi bildiği için bilimsel çalışma gruplarında araştırmacı olarak yer almış, çizdiği resimlerle gündelik yaşamı sanata taşımış, derlemeleri ile bu topraklardaki sözlü kültürün zenginliğini ortaya koymuştur. Bu sebeple makalede Karazin'in hayatı ve onun Karakalpak sözlü kültürünü derleme çalışması ve bu kültürel zenginliği Rusya'da gösterme biçimi ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Karakalpak, Karazin, şarkiyat, derleme, masal

Abstract

Oriental studies, which began in Russia during the tsarist period, have enabled a rich accumulation of knowledge to be gained in this field over time. In addition to scientists, researchers from various fields interested in this field also contribute to this accumulation. Among such researchers, it is clear that soldiers, who are sent to Central Asia and other regions where Turkic communities have lived, are also engaged in oriental studies. Although the officers of this group made observations that primarily served the military purposes of Tsarist Russia, from time to time they also provided information about the people and communities of the region, recorded legends or tales, and preferred to report on clothing and daily life of the people. A special place in this group, defined as "military

Atıf / Citation: Duranlı, M. (2024). Rus oryantalist yazar Nikolay Karazin'in çalışmalarında Karakalpaklar ve Karakalpak sözlü kültürü. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 24(1), 71-86.
<https://doi.org/10.32449/egetid.1390059>

orientalists,” is occupied by Nikolai Nikolaevich Karazin. His most basic trait is his versatile personality. In addition to being a military man, Karazin is also known as an ethnographer, artist and writer, and his work in these three different fields holds a special place in Oriental studies. Karazin, who originally arrived in Central Asia as a soldier, later took part in scientific circles as a researcher, because he knew the region and its people well, brought everyday life into art through the paintings he painted, and revealed the wealth of oral creativity and the culture of these lands with their collections. For this reason, the article will focus on Karazin's life and his work in compiling the Karakalpak oral culture, as well as his way of demonstrating this cultural wealth in Russia.

Keywords: Karakalpak Karazin, orientalism, compilation, folktale

Çarlık Rusya'sı döneminde ilk başlarda bireysel nitelikte başlayan şarkiyat çalışmaları zaman içinde devletin politikası ile bütünleşerek kurumlar bazında ürünler vermeye başlamıştır. 1917 yılında yaşanan devrimden sonra ise yine şarkiyat çalışmaları kurumlar bünyesinde sürdürülmeye devam etmiştir. İki dönemde de yapılan çalışmalar nedeniyle Rusya'da bu alanda zengin bir külliyyatın oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle Rusya'daki Şarkiyat çalışmaları kendi içinde farklı dönemler halinde incelenebilir, fakat daha da önemli olan şarkiyatçıların çalışma disiplinine uygun olarak farklı gruplar halinde incelenmesinin gerekliliğidir. Pek çok çalışmada sürgün şarkiyatçılar, tüccar şarkiyatçılar, misyoner şarkiyatçılar, bilim insanı şarkiyatçılar olarak gruplandırma eğilimi de söz konusudur. Yaşanılan dönemden farklı olarak şarkiyatçının mesleki disiplini de çalışmanın objektifliğini etkilemektedir. Örneğin tüccar niteliğindeki şarkiyatçılar sayıca çok az olmaları ile belirgin bir özellik göstermektedirler. Bu kategorinin en belirgin adı Afanasiy Nikitin ve onun günümüze ulaştığı ileri sürülen tek eseri “Üç Deniz Ardına Seyahat” (Hojenie za tri morya) adlı seyahatnamedir (Acar, 2023, s. 71). Bilimsel veri açısından çok doyurucu olmasa da eser ilk bilgileri içermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca şarkiyat çalışmalarında Afanasiy dışında çok fazla tüccar şarkiyatçıya rastlanmamaktadır.

Şarkiyat çalışmalarında en kapsamlı ve her yönüyle zengin bilgiler sunan tek grubun sürgün şarkiyatçılar olduğu görülmektedir. Sürgün şarkiyatçılar özellikle Sibirya'nın yerli halkları ve bu toprakları yurt edinmiş Türk halkları ile ilgili çok yönlü çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Türk halklarının yoğun olarak yerleşmiş olduğu Orta Asya ve diğer topraklarla ilgili verilerin sürgün şarkiyatçılar açısından sınırlı olduğu görülmektedir, elbette bunun temel nedeni Çarlık Rusya'sı için ana sürgün merkezinin Sibirya olmasıdır. Orta Asya ve diğer bölgeler için zengin veri sağlayan şarkiyatçıların ise, farklı bir kategoriye oluşturan ve askerî şarkiyatçılar olarak tanımlayabileceğimiz şarkiyatçı grubu olduğu söylenebilir. Çarlığın askerleri olarak bölgeye giden bu görevliler bir taraftan askerî harekâtlara katılırken diğer taraftan da ilgi alanlarına yönelik pek çok veri toplamışlardır.

“Asker Şarkiyatçılar Sözlüğü”nün yazarı Rus şarkiyatçı Mihail Kazbekoviç Bashanov, bu alandaki ilk adlardan bazılarını şu şekilde belirtir:

Nikolay Mihayloviç Prjevalskiy (1839-1888), Mihail Vasilyeviç Pevtsov (1843-1902), Vsevolod İvanoviç Roborovskiy (1856-1910), Pyotr Kuzmiç Kozlov (1863-1935), Bronislav Ludvigoviç Grombçevskiy (1855-1926), Aleksandr Vasilyeviç Kaulbars (1844-1925) (Bashanov, 2005, s. 6).

Bashanov’un yer verdiği bu asker şarkiyatçılar arasında en ilgi çekici adlardan biri de Nikolay Nikolayeviç Karazin’dir. Onu diğer askerlerden ayıran yönü ise çalışmalarının bir kısmının görsel alanda yoğunlaşmış olmasıdır. Karazin bir taraftan incelediği halklarla ilgili bilgiler verirken, bazen onlardan derlediği sözlü kültür ürünlerinden hareketle kendi eserlerini yaratmış, bazen derlediklerini olduğu gibi (veya bazı değişikliklere uğratarak) yayınlamış, bu alandaki çalışmalar dışında yaptığı eskizlerle de bu halkın geçmişini resimlemiş bir asker, yazar, ressam ve şarkiyatçı olarak dikkat çekmektedir.

Nikolay Nikolayeviç Karazin’in Hayatı

Nikolay Nikolayeviç Karazin 27 Kasım 1842 tarihinde Harkov vilayetine bağlı Novoborisoglebskaya bölgesinde doğdu. Karazin, babası Nikolay Vasilyeviç’in asker olması ve sürekli yer değiştirmesinden dolayı çocukluğunu Moskova yakınlarındaki bir köyde babaannesinin yanında geçirdi. Babaanne Aleksandra Vasilyevna Muhina-Karazina Fransızca çeviri yapan eğitimli bir kadındı ve Karazin’in evdeki eğitiminde öncü olmuştu. Daha sonraki yıllarda (1851-1861) Moskova’da askerî lisede eğitim alan Karazin, 1861 yılında askerî lisedeki eğitimini tamamlar ve Kazan Dragun Alay’ına subay olarak atanır (Şafranskaya, 2019a, ss. 58-60).

1865 yılında Karazin sağlığını ileri sürerek yüzbaşı unvanıyla emekliye ayrılır ve aynı yıl içinde Peterburg’ta Sanat Akademisi’ne misafir öğrenci olarak kaydolur. Savaş ressamı olarak tanınan Prusyalı ressam Bogdan Pavloviç Villevalde’nin atölyesinde iki yıl boyunca eğitim aldıktan sonra akademideki eğitimi bırakıp tekrar ordudaki görevine döner ve Türkistan’a görevli olarak gider. Bu görevi sırasında Uhum, Semerkand, Zarabulak çarpışmalarına katılır (Şafranskaya, 2019a, s. 61).

Askerî görevi dışında bölgedeki halkı çok yönlü incelemeye ve anlamaya çalışan Karazin, Türkistan dönüşünde tekrar emekliye ayrılır ve 1871 yılında sürekli olarak yaşayacağı Peterburg’a yerleşir. Hayatının kısa da olsa yoğun bir döneminde asker olarak görev yaparken gerçekleştirdiği gözlemler, birikimler artık kâğıda yazı ve resim olarak dökülmeye başlar (Şafranskaya, 2019a, s. 64).

1874 yılında Rus Coğrafya Derneği tarafından Amuderya bölgesini incelemek için Amuderya Bilimsel Araştırma Gezisi düzenlenir. Bu geziye Karazin daha önceki görevlerindeki gibi asker olarak değil, araştırmacı-ressam olarak katılır. Bu gezide yaptığı çalışmalardan/eskizlerden bir albüm hazırlar ve bu albüm Peterburg’ta sergilenir (Berezyuk, 2009, s. 51).

1885 yılında çalışmaları nedeniyle Karazin'e "Saygın Fahri Ortak" unvanını veren Sanat Akademisi, İmparatorluk Kışlık Sarayı için sekiz tablo siparişi verir. Tablolar için eskiz yapmak üzere Karazin yeniden Orta Asya'ya gider.

1885-1891 yılları arasında Karazin büyük boyutlarda ve Rus askerinin başarılarını resmeden sekiz tabloyu tamamlar (Şafranskaya, 2019a, ss. 69-70).

Karazin üzerine pek çok çalışması olan ve bu konuda uzman olarak kabul edilen Şafranskaya sekiz tablodan bahsetse de Savaş Ansiklopedisi'ne "Karazin" maddesini hazırlayan Koroviçenko, burada yedi tablonun olduğunu bildirmektedir. Bu tablolar "Taşkent'in Alınışı", "Semerkand'ın Alınışı", "Mahram'ın Alınışı", "Çöl Üzerinden Hiva'ya Sefer", "Rus Ordusunun Amuderya'ya İlk Gelişi", "Zerabulak" ve "Gök-Tepe'nin Alınışı" adlarını taşımaktadır (Koroviçenko, 1913, s. 376). Koroviçenko ayrıca bütün tabloların Kışlık Saray'da bulunduğunu, sürekli hareket halinde olmayı seven Karazin'in yağlı boya çalışmayı sevmediğini, daha çok suluboya resimlere yöneldiğini, kendine ait bir stil yarattığını belirtmekte ve onun stilini şu şekilde tanımlamaktadır: "Güçlü renkler, parlak kontrastlar, biraz karamsar bir renklendirme, büyük kompozisyon ve sınırsız fantezi. Karazin atları büyük bir ustalıkla resmetti, bu konuda onunla sadece Sverçkov¹ rekabet edebilir" (Koroviçenko, 1913, s. 376).

Karazin, bir yandan yazılar yazarken bir yandan da resim çalışmalarına devam etmiş ve 1886 yılında "Orenburg'tan Taşkent'e" adlı resim albümünü, 1896 yılında "Turgayskaya Gazeta"nın resimli ekinde resimlerini yayımlamıştır (Maslov, 1962, s. 69).

15 Mayıs 1898'de Semerkand'da Trans Hazar Demiryolu'nun açılış törenine resim çalışmaları nedeniyle Karazin de davet edilir ve "Bu onun Orta Asya'nın kalbine yaptığı son yolculuk olur" (Berezyuk, 2009, s. 52).

Karazin'in yıllar içinde Orta Asya'dan topladığı ve farklı etnografik nesnelere oluşan koleksiyon sanatçının ölümünden kısa bir süre önce ailesinin yaşadığı maddi yetersizlikler nedeniyle satılır. Sanatçı 6 Aralık 1908'de vefat eder ve Peterburg'da defnedilir (Şafranskaya, 2019a, s. 71).

Bütün bu seyahatler sonucunda Karazin 1860-1870 yılları Orta Asya, Türkistan topraklarının iyi bir gözlemcisi olmuştur. Türkistan'ı ana tema olarak aldığı edebi eserleri onun daha çok tanınmasını sağlamıştır. (Vasilyeva, Vasilyev, 2014a, ss. 2-3).

Onun adı büyük Rus yazarlar arasında yer almaz. Fakat romanları, hikâyeleri ve hatta Karazin'in masalları okuyucuların zihinlerinde uzak imparatorluk toprağında yaşayanların bilinmeyen, tekrarı olmayan tiplerini yaratır (Vasilyeva, Vasilyev, 2014b, s. 4).

¹ Nikolay Egoroviç Sverçkov (1817- 1898). At resimleriyle ünlenmiş ressamın pek çok eseri K. E. Timiryazev Moskova Tarım Akademisi At Yetiştiriciliği Müzesi'nde sergilenmektedir.

Aleksandra Dmitriyevna Kazimirçuk, oryantalist yazar Nikolay Nikolayeviç Karazin'in hem edebiyat alanında hem de resim alanında popülerleştiğini ve F. M. Dostoyevskiy, N. V. Gogol, L. N. Tolstoy, İ. S. Turgenyev ve dönemin diğer yazarlarının kitaplarını resimlediğini, onun hızlı resim çizme yeteneği ile zamanının bir tanığı olduğunu belirtir (Kazimirçuk, 2020, s. 82).

“Karazin, bugün de canlılığını koruyan Orta Asya ile ilgili stereotiplerin ve karakterlerin öncüsüdür. Diğer bir deyişle, Karazin Rus kültüründe Türkistan metninin yorumlayıcısıdır” (Şafranskaya, 2019b, s. 526).

Karazin'in resim çalışmaları günümüzde Tretyakov Devlet Galerisi, Rus Devlet Müzesi ve Kuybışev, Yaroslav, Kazan, Sverdlovsk, Aşgabad, Taşkent müzelerinde sergilenmektedir (Maslov, 1962, s. 69).

Nikolay Karazin'in Resim Sanatı

Araştırmacı Pırşçepova, Karazin'in erken dönem resimlerinde daha çok savaş sahnelerinin ağır bastığını, fakat bu tür resimlerde eşit olmayan güçler arasındaki dengesiz bir savaşı, katliamı, kanı değil de bir askerin ölümündeki trajediyi verdiğini belirtir:

“Örneğin “Esir” adlı çizim, elleri ve ayakları bağlı, yırtık kıyafetlerle at üstünde oturan bir Rus askerini gösteriyor. Etrafı sarıklı ve rengârenk cübbeli atlılar tarafından çevreleniyor; içlerinden biri esiri kırbacıyla dövüyor” (Pırşçepova, 2011, s. 359).

Kerimoğlu da Karazin'le ilgili çalışmasında, onun resimlerinin 1871 yılından itibaren Rusya'nın en ünlü dergilerinde düzenli olarak yayımlandığını, sanatçının keşfedilmemiş bir coğrafyanın etnografik ve askeri malzemelerini konu ettiği için yaptığı çizimlerin okuyucuların oldukça ilgisini çektiğini belirterek şunları söyler: “Şiirsel, hayal gücüne meydan okuyan resimler izleyicilere yeni, görünüşte muhteşem bir dünyanın kapılarını araladı. Ressam ve yazar Karazin, bu iki yeteneğini tüm hayatı boyunca başarıyla birleştirdi” (Kerimoğlu, 2022, s. 20).

Karazin'in Edebiyat Alanındaki Çalışmalarında Orta Asya Etkisi

Karazin, 1895 yılında kendisinin ilk çocuk kitabı olan ve ilk torunu Magda için kaleme aldığı “Benim Masallarım”ı (Moi Skazki) yayımlar. Kitapta masallar dışında sanatçının resimleri de yer alır (Berezyuk, 2009, s. 52).

Bu yayında on iki masal metni yer almaktadır. Yazar çalışmasının “İçindekiler” kısmında “İki Yol” adlı masalın Kırgızlara, “Karanlıktaki Işık” adlı masalın ise Japonlara ait olduğunu göstermiştir. Yayında yer alan diğer masal metinleri herhangi bir halka ait olarak belirtilmemişse de bazı masallarda yazarın ya motif ya da konu olarak farklı kültürlerden yararlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin “Dede Buran, Nine Purga” (Deduşka Buran, Babauşka Purga) masalında (Karazin, 1895, s. 70-75) “batır” ve “bunçuk” kelimelerinin açıklaması dipnot olarak verilmiştir.

Aynı yayında yer alan “Huzur ve Yaşam Kuyusu” (Kolodez Mira i Jizni) masalında (Karazin, 1895, ss. 100-133) başkahraman “Hodday Magomet” adlı şahıstır.

Masalın adından anlaşılacağı gibi masal, Rus kültürüne yabancı bir konu ve anlatıma sahiptir.

“Kapkara parıldayan kuyu ağzından yaklaşık on metre uzakta en yaşlıların bile ne zaman olduğunu hatırlamadığı, yarısından fazlası kuma gömülmüş, isten kararmış keçe bir çadır duruyordu. Bu çadırda yaz ve kış, dindar molla, insanın tüm zorluklarında ve her türlü konuda bilge bir akıl hocası ve danışman, büyük peygamberin gözdesi, Yüce Allah'ın ilhamıyla, bu kutsal kuyunun koruyucusu yaşlı Hodday Magomet yaşardı” (Karazin, 1895, s. 102).

Aynı masal metninde “Timur” (s. 103), “Maşkarabaz Allamed” (s. 108), “Termez”, Said Şir-Ali”, Mozaşerif” (s. 111), “Tursuk”, “İskander”, “Devlet”, “Canım” (s. 113), “Kafirnegam” (s. 117) özel adları da yer almaktadır.

Otuz üç sayfadan oluşan ve olay örgüsü açısından zengin olan bu masalın son paragrafında Karazin, “Amuderya’da Kelif Beyliğinin Tirmiz şehrinde yer alan türbedarın sözleriyle kaydedilmiştir” (1895, s. 33) şeklinde bir açıklama yapmakta, fakat masalın hangi halka ait olduğunu belirtmemektedir.

Yayında yer alan diğer bir anlatıda “Magomet Tuzay’ın Davulları” (Karazin, 1895, ss. 135-140) başlığını taşımaktadır. Yazar, bu anlatının sonunda kimden derlediğini belirtmese de anlatıda geçen yer ve kişi adları onun da yazarın Orta Asya’daki toplumlardan etkilendiğini göstermektedir. Örneğin “Han Azret”, “Timurlular” (Karazin, 1895, s. 137), “Han Daur”, “hadji” (Karazin, 1895, s. 138) özel ad ve adlar, aynı zamanda anlatının olay örgüsü yazarın etkilenmesini açıkça ortaya koymaktadır.

Karazin’in çok ses getiren eserleri arasında “Kar Peşinde” adlı romanı da yer almaktadır. Roman ilk olarak 1876 yılında, daha sonra Karazin’in Bütün Eserleri serisi içinde 1905 yılında çıkan üçüncü ciltte, Peterburg’da yayımlanmıştır.

Eser üç ana bölüm halinde kurgulanmış olup kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Birinci ana bölüm on üç alt başlık, ikinci ana bölüm yirmi dört alt başlık ve sonuncu olan üçüncü bölüm ise on iki alt başlık içermektedir. Vasilyeva ve Vasilyev bu romanı değerlendirirken şu tespitite bulunurlar:

“Kâr Peşinde” (Pogonya za Najivoy) romanı, Rus kapitalizminin Orta Asya’ya sızmasının başlangıcını dürüstçe, aşırı kesin ve açık bir şekilde ilan eden ilk eserdir. Bu durum da onu aslında kendi eskizlerinden ve izlenimlerinden derlenmiş, St. Petersburg toplumunun kabul etmek istemediği tarihi bir belge haline getirmiştir.

Bu eserde Ruslar ilk olarak uygarlaştırma görevlerini ateş ve kılıçla yerine getiren asil şövalyeler gibi değil, zapt ettikleri ‘vahşilerden’ pek de farklı olmayan açgözlü küstah iş adamları olarak yer aldılar” (Vasilyeva, Vasilyev, 2014a, s. 7).

Bu eser üzerine ayrıntılı bir analiz yapan Şafranskaya, Karazin'in çelişkiler içinde olduğunu belirtir. Yazar bir taraftan imparatorluğun çıkarlarını gözetmekte, imparatora sadakat göstermektedir, fakat "... diğer taraftan gerçekçi bir yazar ve etnograf olarak bu projenin kanlı ve şiddet dolu doğasını da görmezden gelmesi mümkün olamazdı. Bu yüzden de onun nesrinde Şedrinci² bir yaklaşım sezilmektedir" (Şafranskaya, 2016, s. 23).

Amuderya Bilimsel Çalışma Grubu

Askerlik görevi nedeniyle Orta Asya'da bulunma fırsatı yakalayan Nikolay Karazin'in Amuderya Bilimsel Çalışma Grubu'na etnograf-ressam olarak davet edilmesi ona Karakalpakların yaşamını gözleme imkânı vermiştir.

Rus Coğrafya Derneği tarafından planlanan bu çalışma grubu sayesinde onların çalışmalarına yardımcı olması amacıyla Nukus'ta bir meteoroloji gözlemevi ve Petro-Aleksandrovsk'ta³ bir meteoroloji istasyonu kurulmuştur (Maslov, 1962, s. 4).

1874 yılında Albay N. G. Stoletov başkanlığında kurulan araştırma grubunun beş alt bölümü bulunmaktadır. Bu bölümler 1. Jeodezi ve Topografi, 2. Meteoroloji, 3. Hidroloji ve Hidrografi, 4. Doğa tarihi ve 5. Etnografi ve İstatistik'tir.

Çalışma grubunun programı Coğrafya Derneği'nin yayın organı olan "İzvestiya Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva" dergisinin 1874 yılı, X. Cilt, 192-211 sayfaları arasında yayımlanır.

Çalışma grubunun Etnografi-İstatistik biriminin üyeleri arasında Leonid Nikolayeviç Sobolev (albay), Riza Kuli Mirza (İran prensi, subay), Aleksandrov (Orenburg gimnaziyumu öğretmeni) ve Nikolay Karazin yer alır. Karazin gözlemlerini bir yıl sonra 1875 yılında "Avrupa Habercisi" (Vestnik Evropy) dergisinin 2. sayısı 651-659 ile 3. sayısı 186-229 sayfaları arasında "Amu'nun Aşağı Havzalarında" (V Nizovyah Amu) başlığı altında yayımlar (Maslov, 1962, s. 69).

Karazin'in bu yayını dışında çalışma grubu kadrosunda ve Etnografi-İstatistik biriminde yer alan diğer araştırmacılar da kendi alanları ile ilgili çalışmalarını farklı tarihlerde yayımlamışlardır. Örneğin Sobolev, "Amu Derya Üzerine Notlar" adlı sekiz sayfalık raporunu 1873'te yayımlanan "Türkistan Bölgesi İstatistiği İçin Materyaller" adlı kitapta bir bölüm olarak vermiştir. Araştırmacı bu yazıda kendi ölçümlerinin yanı sıra daha önceki seyyahlar tarafından yapılan ölçümlerden de yararlanmış (Maslov, 1962, s. 70).

Araştırmacı Gülnara Utarbayevna Seydametova, Sobolev'in Karakalpakları ele alan çalışmasının bununla sınırlı kalmadığını "Amuderya Araştırma Gezisi

² Mihail Evgrafoviç Saltıkov-Şedrin (1826-1889). Hiciv içerikli bir dille toplumu eleştiren masallar kaleme alan Rus yazar.

³ Şehrin adı 1920 yılında Turtkul (Karakal. Törtkül) olarak değiştirilmiş, şehir 1925-1932 yılları arasında Karakalpakistan'ın başkenti olmuş ve 1949 tarihinde şehrin yeri değiştirilmiştir.

Hakkında Mektuplar” adlı makalede de Sobolev’in Karakalpaklara ilgisinin yansıdığını belirtmektedir (Seydametova, 2013, s. 24).

Nikolay Karazin’in de bir çalışması olduğu etnografi bölümünün temel hedefleri gösterilirken bölgede Tajik, Pers, Özbek, Karakalpak, Kırgız, Türkmen ve diğer halkların olduğuna işaret edilmiştir. Bu nedenle de “Her halkın atasözlerini, şarkılarını, masallarını, efsanelerini ve bütün özel adları, ayrıca lakapları, kurgan, mezar ve yerleşim adlarını kaydetmek gereklidir” denilmiştir (İzvestiya, 1875, s. 202).

Aynı birimde yer alan Rıza Kuli Mirza 1875 yılında “Amu Derya Bölgesinin Kısa Yorumu” adlı 43 sayfalık müstakil bir çalışma yayımlar. Yine aynı birimde yer alan Semenov, “İmparatorluk Rus Coğrafya Derneği’nin Yarı Göçebe Faaliyetinin Tarihi” adlı çalışmasında çalışma grubunun bütün üyelerinin çalışmalarını ayrıntılı bir şekilde özetlerken Karazin’e ayrı bir önem vermiştir.

“Yetenekli ressam N. N. Karazin Amu Derya bölgesinin zarif ve canlı bir illüstrasyonunu temsil eden resimlerden büyük bir albüm hazırladı ve bunun yanı sıra onun dikkati karşılaştığı halkın etnografik özelliklerine de yönelmişti” (Semenov, 1896, s. 812).

Karakalpak etnografisinin inceleme tarihine değindikleri çalışmalarında Jdanko ve Kamalov, bu çalışma grubunun çalışmalarının Karakalpak etnografisi ile ilgili çok değerli veriler içerdiğini, fakat 1875- 1913 yılları arasında bölgede sürdürülen benzer çalışmaların tek tarafı, uzmanlık gerektirmeyen çalışmalar olduğunu belirtirler (Jdanko ve Kamalov, 1980, s. 7).

Karazin’in Karakalpaklar Üzerine Gözlemleri

Nikolay Karazin bir etnograf olarak Amuderya çalışma grubuna katılmış ve gözlemlerini zaman içinde yayımlamıştır. Onun gözlemlerinden oluşturduğu yazılar Karakalpakların geçmişini, o günkü yaşam biçimini anlamak için değerli bir kaynak niteliğindedir. Karakalpak balıkçıların yaşam biçimi ve konutları, çadırları hakkında Karazin şöyle yazar:

“Bu çadırlar, daha dayanıklı, konforlu, bazen aşırı büyük ve ağır, kaldırıp taşımak için birkaç devenin gerektiği bozkır göçebelerinin çadırlarından önemli ölçüde farklıdır. Buradaki çadırlar küçük ve hafiftir; sadece üst kısmı keçeden, duvarları kamışlardan seçilip bağlanmış, tıpkı ahşap balkon perdelerimiz gibi.

Bir kişi böyle bir çadırı yarım saatten daha kısa bir sürede indirip bir tekneye koyabilir ve aynı sürede tekrar yerine koyabilir. Sel geliyor, bu sel tehdidi altındaki tüm köy hızla ayağa kalkar, evlerini kaldırır, tüm basit ev eşyalarıyla birlikte kayıklara yükler ve suyun yakın zamanda ulaşamayacağı yeni, kuru bir yere taşınır... Bu köylerin asıl ticareti balıkçılıktır ve bu da aynı yerde oturmaya imkân vermeyen bir ticarettir...” (Karazin, 1875b, s. 37).

Karazin’in tasvir içerikli bu çalışmasında aynı zamanda yaptığı resimler de yayımlanmıştır. Bu bölümde iki resim yer almaktadır. Birinci resimde kıyıya kayık çeken Karakalpak balıkçıları, ikinci resimde ise Kiçeyli nehri kıyısında

kurulan kamp yerinde nöbet tutan bir kişi resmedilmiştir. Bu çalışmalar ilk önce Karazin tarafından kara kalem olarak yapılmış, daha sonra farklı sanatçılar tarafından gravüre geçirilmiştir.

Karazin'in bu çalışmaları ne kadar değerli olursa olsun bazı çalışmalarında onun yerli halka karşı yaklaşımında olumsuz bakış açısının yansması görülmektedir. Bu yansmanın art planında onun bir asker olması ve temsil ettiği sistemin de temel gayesinin bu toprakları sömürgeleştirme amacına sahip olması yer almaktadır.

Karazin, 1875 tarihinde yayımlanan “Yol Notları”nın beşinci bölümünde onların teknesinin güvertesinde bulunan ineklerden dolayı kıyıda duran bir boğanın suya girip boğulmasından Karakalpakların kendilerini suçladığını belirtir. Karakalpakların kaba davranışlarından rahatsız olan Karazin, “Sonuçta ben Amuderya halkının bize dostça yaklaşımdan uzak olduğunu bir kez daha anladım. Eğer onların bize düşmanca yaklaşmak için bir nedeni yoksa o zaman daha sıcak dostça yaklaşmak için de bir nedenleri yoktu... İlerideki olaylar ne gösterecek, bekleyelim ve umut edelim... Belki de bize yeni tabi olanları ehlileştiriceğiz” (Karazin, 1875c, s. 690).

Karazin ve Sözlü Kültürden Örnekler

Karazin etnografik çalışmalarını sürdürürken sözlü kültüre büyük bir ilgi göstermiş, yerli halktan dinlediklerini yazıya geçirmekle kalmamış aynı zamanda bunları işleyerek Rusya’da da yayımlamıştır.

Şafranskaya ve Volohova, Rusya’da oryantalizmin gelişmesinde Nikolay Karazin’in belirgin bir katkısı olduğunu ve yazarın Orta Asya halklarının sözlü kültürü ile de ilgilendiğini belirtirler.

“Rus oryantalizminin şekillenmesinde XIX. yüzyıl yazarı Nikolay Karazin’in belirgin bir etkisi vardır. Onun hacimli çalışmaları XX. yüzyıl oryantalistleri için alfabe olmuştur... Onun çalışmaları arasında Orta Asyalı anlatıcılardan derlenmiş (çevirmen yardımı ile) folklor metinleri de yer almaktadır. Bu metinlerden biri “Kadın Hanlığı Masalı” (Skazka o Jenskom Hanstve” adını taşımaktadır (Şafranskaya, Volohova, 2020, s. 650).

Karazin’in doğrudan Karakalpaklara ait olarak gösterdiği bu masal metninin başlığı onun tarafından “Kadın Hanlığı” şeklinde verilirken Karakalpakça yayınlarda masal metninin adı “Kadınlar Padişahı Hakkında Masal” (Hayallar Patşası Hakkında Ertek) şeklinde verilmiştir (Fedakar, Allambergenova, 2023, s. 3). Çalışmada Karazin’in metni üzerinde durulacağı için biz onun adlandırma biçimini kullanmayı tercih ettik.

Kadın Hanlığı Masalı

Kadın Hanlığı masalının derlenme tarihiyle ilgili bilimiz nettir. Karakalpakları ele aldığı çalışmasında Nurmuhamedov vd., bu masal metninin Karazin tarafından 1875 yılında Karakalpakistan’ın Çimbay şehrinde derlendiğini, eserde anaerkilliğin kalıntılarının yer aldığını ve eseri Karazin’in bu

masalı "... geçmişteki özgürlüğün kalıntıları üzerinde kadınların feryadı" olarak adlandırdığını belirtmektedir (Nurmuamedov vd., 1971, s. 61).

Karakalpak masallarının derlenme süreci ile ilgili makalesinde Oteniyazov, bu masalın ilk olarak 1875 yılında "Drevnyaya i Novaya Rossiya" adlı çok ciltlik çalışmada yayınlandığını ve Karazin'in bu masalı yaşlı bir kadından derlediğini belirtir (Oteniyazov, 2015, s. 54).

Oteniyazov'un belirttiği bu ilk yayın derginin üçüncü cildinin 290-294 numaralı sayfaları arasında yer almıştır. Yazının giriş bölümüne Karazin kendi günlüğünden çıkardığı şu notu eklemiştir:

"Ben bu masalı elden geldiğince harfi harfine kaydettim, onu satır satır çevirdim, daha sonra ise orijinalin anlamını ve vurgusunu atmadan kendi çevirimi düzenledim. Çimbay pazarının gölgeli sundurmaları altında, çayhanelerinden birinde oldukça büyük bir kalabalık toplanmıştı; bu ilgimi çekti ve yaklaştım. Atın üzerinden dükkânın içi iyi görülüyordu.

Orada erkeklerin arasında tek bir kadın gördüm, geleneğin tersine yüzü açıktı. Üstelik hiçbir şekilde yüzünü saklama ihtiyacı duymadığını anladım. Bu seksen yaşlarında bir kadındı, daha fazla değil. Kırgız gibi giyinmişti; sarı devetüyü bir üstlük ve başında beyaz bir cavluk (bir tür türban). Yaşı, halkın onun açık gezmesine imkân veriyordu. Bu kadın bir şeyler anlatıyor, kalabalık dikkatle dinliyordu. ... Bu yerel efsanelerin ve masalların canlı kütüphanesiydi. O yerel lehçe ile konuşuyordu, fakat Kırgız aksanlı idi (Karazin, 1875a, s. 290)

Kendine özgü bir konuşma tarzı vardı, belki de onun mesleği anlatıcılıktı. Cümleyi söyleyince duruyor, dinleyenlerin burada anlattığının anlamını daha iyi anlamasına zaman vererek biraz bekliyor...

Bu kadının bütün yaşamı ve kaderi oldukça ilgi çekiciydi, ben ona ayrı bir bölüm ayıracağım. Şimdi onun masallarından birinin yorumuyla sınırlı kalsın...

Masalda kadın krallığının altın zamanlarından ve erkek soyuna nefretin anlatılıyor olması hayret vericidir, elbette bu kadın bir yazara işaret ediyor. Bu geçmiş özgürlüğün kalıntıları üzerinde kadınların haykırışıdır" (Karazin, 1875a, ss. 290-291).

Karazin tarafından yapılan bu açıklama, onun bölge kültürüne ne derecede hâkim olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Masalın son sayfası olan 294. sayfada öbür masalın diğer yayınlarında olmayan bir açıklama var. Yıldız işaretiyle verilen dipnotta "Buradaki bütün bölgelerde oldukça yaygın olan, Merkezî Asya'nın bütün yaşamsal yapısını yeniden kuracak ve kuzeyden gelecek güçle ilgili kehanetler yer almaktadır" denilmektedir (Karazin, 1875a, s. 294).

Masal ikinci olarak, 1905 yılında yayımlanan Karazin'in toplu eserleri ile ilgili yirmi ciltlik çalışmada yer alan "Nal" adlı yayının 295-303 numaralı sayfaları arasında yer almıştır. Yukarıda verilen dipnot bu ve daha sonraki yayınlarda yer almamaktadır.

Bu masalın Karakalpak sözlü kültürü ile ilgili olarak yapılmış Karakalpak Türkçesi çalışmalarda yer aldığı bilinmektedir. Örneğin 1996 yılında yayımlanan Kabil Maksetov'un "Karakalpak Halkının Korkem Avizeki Döretmeleri, (Karakalpak Halkının Bedii Sözlü Yaratmaları)" adlı çalışmada yer alan Karakalpak masalları arasında "Hayallar Patsası Hakkında Ertek" (Kadınlar Padişahı Hakkında Masal) yer almıştır (Dönmez Fedakar, 2008, s. 66).

Kadın Hanlığı Masalının Konusu

Tamamen kadınların yönetiminde olduğu Samiram kalesinde erkekler çocuk bakmakta, ev işleri yapmakta, kadınlar ise hem yönetime hem de savaşa aktif katılmaktadırlar. Burada sayıca az olan erkekler sayesinde hamile kalan kadınlar doğan bütün kız çocuklarını korurken yeni doğan her yüz erkek çocuktan birini sağ bırakırlar, böylece düşük ve ikincil planda kalan bir erkek nüfusa sahiptirler.

Kalenin padişahı olan Zanay hamile kalır ve bir erkek çocuk doğurur. Kalenin kurallarına göre öldürülmesi gereken çocuğunun ölümüne izin vermeyen Zanay, halkına bir kız çocuk doğurduğunu ilan eder ve öz çocuğunun gizlice büyümesini sağlar.

Zaman içinde yaşamasına izin verilen diğer bütün erkek çocuklardan daha güçlü ve güzel olan Zanay'ın oğlu İskender adını alır ve kale içindeki isyan onun çevresinde şekillenir. Kadınların sayıca çok olması sayesinde erkeklerin başlattığı isyan başarısızlıkla sonuçlanır ve isyanın önderi İskender'in Zanay'ın yıllarca sakladığı öz oğlu olduğu anlaşılır. İskender öldürülecektir, fakat bu isyanın Zanay'ın kalenin kurallarına karşı gelişinden kaynaklanmasından dolayı İskender'i Zanay'ın öldürmesine karar verilir. Kendi çocuğunu öldüremeyen Zanay bıçağı kendine saplayarak hayatına son verir.

Bu sayede kalenin eski düzeni bozulur, tekrar erkek egemen bir toplumsal yapı kurulur. Erkekler birkaç kadınla evlenir, kadınlar toplum içinde ikincil plana düşer.

Masal Üzerine Birkaç Söz

Genel olarak "realistik masallar" dairesinde ele alınan, bünyesinde büyü motifleri içermeyen ve ilk bakışta bir ütopya olarak algılanabilecek olan masal gerçekte distopik bir yapıya sahiptir. Kadın egemenliği ütopyası doğan yüz erkek çocuktan birinin sağ bırakılması geri kalanın vahşi hayvanlara yedirilmesi ile distopik bir yapıya bürünmektedir.

Karakalpaklar sözlü kültür ürünleri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Azerbaycanlı akademisyen Nizami Mamedov Tagisoy, bu masalla ilgili olarak yapılan çalışmalardan bahsederken Sovyet tarihçi-etnograf Sergey Pavloviç Tolstov'un kızı tarihçi-etnograf Lada Sergejevna Tolstova'nın da görüşlerine değinir. Tolstova, masalın giriş kısmında yer alan "Bu harika bir şehirdi... bu şehir otuz yedi bin sütun üzerinde duruyordu, hiç kimse oraya kendi iradesiyle ulaşamazdı" şeklindeki tasvirden hareketle bu kalenin eski dünyanın yedi harikasından biri olduğu iddia edilen Babil'in Asma Bahçelerine benzediğini, bu

bahçelerle ilgili efsanelerin Ermeniler arasında çok yaygın olduğunu, motifin Ermenilerden alınmış olabileceğini belirttiğini ifade eder (Tolstova, 1980, ss. 67-72'den⁴ aktaran Mamedov, 2007, s. 60).

Daha sonra çalışmasında Tolstova, aynı zamanda bu eserdeki bazı motiflerin Nart destanları ile de bağlantılı olduğu tezini ileri sürmüştür. Mamedov ise, özellikle bu görüşlerin kabul edilemeyeceğini çalışmasında belirtmiştir (Mamedov, 2007, s. 61).

Tolstova bu görüşleri daha önce Karakalpakların kültüründe güney batı bağlantılarını ele aldığı yazısında da ifade etmiştir. Bu çalışmasında araştırmacı masaldaki kaleyi Babil'in Asma Bahçelerinin efsanevi kraliçesi Semiramis'e atfedilmiş olmasından hareketle bu adın prototipinin M.Ö. IX. yüzyılın sonunda ülkeyi yöneten Asur kraliçesi Şammuramat olduğunu ileri sürer ve "Bu kraliçe ile ilgili efsaneler bir dizi doğu halkında, eski Ermenilerde, Asurlularda, Perslerde oldukça yaygındır, bunlarda kraliçe Şamiram adıyla bilinmektedir (Van Gölü civarında bu efsaneler XX. yüzyılın başlarına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir)...aynı efsanenin izlerini biz Samiram şehri hakkındaki Karakalpak masalında görmekteyiz. Biz Karakalpak folklorundaki Samiram adının geç dönem bir kitap etkisi olmayacağını düşünüyoruz. Müslüman literatür Samiramis adını bilmemektedir" (Tolstova, 1971, s. 36).

Yukarıdaki görüşleri ileri süren Tolstova'ya göre, Karakalpak masalındaki bu ad Ön Asya etkisi olmalıdır.

Burada üzerinde durulması gereken önemli konu ise bu masal metninin ilk olarak Karazin tarafından kaydedilmiş olmasıdır. Anlatıcı gerçekten de şehrin adının Samiram olduğunu söyledi mi veya Karazin masalı daha ilgi çekici kılmak için bu adı kendisi mi masala ekledi, bu tür sorulara cevap vermek için Karakalpak masalları üzerine daha pek çok çalışma yapılması gerekmektedir.

Ayrıca Karazin'in masal metnine belirli ölçüde müdahale ettiği de açık bir şekilde bilinmektedir.

Müdahalenin en ilgi çekici yönlerinden biri masalın son paragrafıdır. "Ve o kaleleri yok edecek, duvarları yıkacak, kederi dağıtacak, gözyaşlarını silecek... Tek başına bir kadın... Bu harika kadın uzak kuzeyden uçup gelecek, saçları kar gibi beyaz, gözleri masmavi deniz, göğüsleri buzla kaplı dağlar gibi olacak... ve onun göğüslerinden başlarımıza süt akacak" (Karazin, 1875a, s. 294).

Şafranskaya ve Volohova adlı araştırmacılar, Karazin'in masalı bu şekilde bitirmesinin anlatıcı ile bir ilgisinin olamayacağını, bunun yazarın yaklaşımı, görüşü olduğunu belirtmişlerdir (Şafranskaya, Volohova, 2020, s. 650).

Benzer son yine Karazin tarafından derlenen ve destan olarak tanımlanan başka bir eser için de söz konusudur. Karazin tarafından 1880 yılında yayımlanan ve "Kara Yiğit. Orta Asya Göçebelerinin Destanı" (Kara- Djigit. Bilina

⁴ Tolstova, L. S., "Drevnevostoçnie antroponimiçeskie assotsiatsii v karakalpakskom istorçeskom folklore", Onomastika Vostoka, Moskova, 1980, ss. 67-71.

Sredneaziatskih Koçevnikov) adlı çalışmanın sonlarına doğru anlatımdaki olumlu karakterin farklı bir toplumdaki gelmiş olabileceği ifade edilmektedir.

“Bu harika bir kızdı, küçük, zayıf, çocuk gibiydi, bozkırın sıcağında kurumuş sorguç otundan daha açık renk saçları vardı, gözleri bahardaki gökyüzü kadar maviydi, yüzü beyaz, vücudu beyazdı... Bizim yiğitlerden biri onun annesini kuzeyden Orsk yakınlarında bir yerden akın sırasında alıp getirmişti” (Karazin, 1880, s. 799).

Nikolay Karazin’in kendi iç dünyasında yaşadığı çelişkinin onun sanatsal üretimine yansması da kaçınılmazdır. Defalarca Orta Asya topraklarına gelen, bölgedeki toplumların farklı yönlerini resmeden, onlardan sözlü ürünler derleyen Karazin’in belirli ölçüde bu halklara karşı sevgi beslediği ileri sürülebilir. Fakat bir taraftan onun asker kimliği de ağır basmakta, bu halklar için kurtuluşun, barışın Rusya’dan geleceğine olan inancını korumaktadır. Bu koruma güdüsü onu derlediği malzemeye müdahale etmeye yöneltmiş olabilir.

Sonuç

Nikolay Nikolayeviç Karazin, asker, ressam, yazar, etnograf unvanlarıyla Çarlık Rusyası şarkiyat çalışmalarında önemli yer tutan bir kişiliktir. Hayatının başlangıç döneminde askerî harekâtlara katılan Karazin, hayatın sadece askerlikle sınırlı olamayacağını anlamış, sanatın ve bilimin farklı alanlarına yönelmiştir.

Katıldığı araştırma gruplarında etnograf olarak görev alan Karazin, bir ressam gözüyle karşılaştığı halkları gözlemlemiş, onlar hakkında ayrıntılı raporlar hazırlamıştır. Onun çalışması bu raporlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda incelediği halkların sözlü kültür ürünlerini derlemiş ve bunları dönemin prestijli dergilerinde yayımlamıştır. Bu tür yayınlar bilimsel açıdan değerli olsalar da Karazin’in asker ruhu bazen onlar üzerinde tahribatların oluşmasına da neden olmuş olabilir. Bu yüzden bu tür derlemelere dikkatli yaklaşmak gerekmektedir.

Ressam olarak Karazin, Orta Asya halklarının gündelik yaşamlarından sahneleri, onların giyim şekillerini Rus resmine, Rusya’nın önemli müze ve sanat galerilerine taşımıştır. Karazin, Orta Asya’ya, Türk halklarını üretken bir şekilde resme taşıyan ilk Rus ressam olarak bilinmektedir.

Asker, etnograf ve ressam olmasından öte Karazin, döneminin büyük bir yazarı olmasa da Türkistan’dan edebî eserlerinde ana tema, motif olarak yararlanmış bir yazar olarak tanınmaktadır. Onun tarafından kaleme alınan roman, hikâyeye gibi türler temelde yazarın hayal gücü ve yaratıcılığını yansıtsa da hemen hemen her eserde ana karakter, ana motif Orta Asya’ya aittir. Orta Asya ve Türk kültürü yazarı beslemiş, ona ilham vermiş ve onu yazmaya yöneltmiştir.

Bu çalışmada üzerinde durulan “Kadın Hanlığı Masalı” Nikolay Nikolayeviç Karazin’in Karakalpak sözlü kültürüne duyduğu ilginin yansımasıdır. Karakalpak kültürü üzerine ileride yapılacak çalışmalarda Karazin’in edebî eserlerinin ayrıntılı incelemesi, onun diğer çalışmalarında Karakalpaklardan dinlediği masal ve efsanelerin yazarın sanatına ne derecede etkide bulunduğunu ortaya koyacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Kör hakemlik.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Tek Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Yazar tarafından çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığı bildirilmiştir.

Finansal Destek: Yazar çalışma ile ilgili bir finansal destek alınmadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çalışma ile ilgili potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2013). Rusya'dan Hindistan'a Bir Sergüzeşt: Afanasiy Nikitin ve Seyahatnamesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 36, 71-82.
- Bashanov, M. K. (2005). Russkie Voennie Vostokovedi do 1917 g., *Biobibliografiçeskiy slovar*. Moskva.
- Berezyuk, N. M. (2009). Karazin-Vnuk Karazina. *Universitates: Nauka i prosveşçenie: naučno-populyarniy ejekvartalny jurnal*, 2, 48-55.
- Dönmez Fedakar, P. (2008). *Karakalpak Efsaneleri (İnceleme Metinler)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Fedakar, P. ve Allambergenova, İ. (2023). Karakalpak Türklerinin Masallarının Yapısal İncelemesi. İzmir.
- Jdanko, T. A. ve Kamalov, S. K. (1980). *Etnografiya Karakalpakov XIX-naçalo XX Veka (Materiali i İssledovaniya)*. Taşkent.
- Karazin, N. N. (1875a). Skazka o Jenskom Hanstve: Otrivok iz zapisnoy knijki. *Drevnyaya i Novaya Rossiya*, 3(11), 290-294.
- Karazin, N. N. (1875b). Amu-Darinskaya Uçenaya Ekspeditsiya, III. Priroda i tipı Amu-Darinskoy Deltı. *Niva. İlyustrirovanniy Jurnal Literaturı, Politiki i Sovremennoy Jizni, Peterburg*, 3, 35-39.
- Karazin, N. N. (1875c). V Nizovyah Amu. *Putevie Oçerki. Vestnik Evropı*, 651-691.
- Karazin, N. N. (1880). Kara-Djigit: Bilina Sredneaziatskih Koçevnikov. *Niva*, 40, 794-800.
- Karazin, N. N. (1895). *Moi Skazki*. S. Peterburg.
- Kazimirçuk, A. D. (2020). Podpis k risunku kak osobennyı janr orientalistkoy poyetiki N. N. Karazina (na primere podpisi k risunku "Volya Molitva). In *Mediyne protsessı v sovremenno gumanitarnom prostranstve: podhodi k izuçeniyu, evolyutsya, perspektivi* (pp. 81-89). Moskva.
- Kerimoğlu, H. (2022). Ressam Nikolay Nikolayeviç Karazin Türkistan'da. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 420, 18-23.
- Koroviçenko, P. A. (1913). Karazin, Nikolay Nikolayeviç. In P. Stin (Ed.), *Voennaya Entsiklopediya* (Vol. 12, pp. 375-376). S. Peterburg.
- Mamedov, N. (2007). *Karakalpakskaya Literatura*. Bakü.

- Maslov, O. V. (1962). *Obzor Russkikh Puteşestviy i Ekspeditsiy v Srednyuyu Aziyu. Çast III. 1869-1880.* Taşkent.
- Nurmuhamedov, M. K., Jdanko, T. A. ve Kamalov, S. K. (1971). *Karakalpaki, (Kratkiy Oçerk İstorii s Drevneyşih Vremen do Naşih Dney).* Taşkent.
- Oteniyazov, P. J. (2015). K Voprosu Sboru, İzdaniya i İssledovaniya Karakalpakskih Narodnih Skazok. *Türkologiya, 1*, 53-62.
- Prişçepova, V. A. (2011). İlyustrativnie kolleksii po narodam tsentralnoy Azii vtoroy polovini XIX-naçala XX veka v sobrannih kunstkameri. *S. Peterburg.*
- Semenov, P. P. (1896). İstoriya Poluvekovoy Deyatelnosti İmp. Russkogo Geografıçeskogo Obşçestva. 1845-1895. *S. Peterburg, c. II.*
- Seydametova, G. U. (2013). Karakalpaki v istoçnikah posledney çetverti XIX-Pervoy Çetverti XX vv. *Obrazovanie i innovatsionnie İssledovaniya, 2*, 23-26.
- Şafranskaya, E. (2015). Nikolay Karazin - Folklorist. *Vestnik TvGU, 1*, 277-282.
- Şafranskaya, E. (2016). Turkestanskiy tekst v russkoy kulture: kolonialnaya proza Nikolaya Karazina. *S.Peterburg.*
- Şafranskaya, E. F. (2019a). Jiznenny Put Nikolaya Nikolayeviça Karazina. In *Zabıtte Pisateli* (pp. 57-75). *S. Peterburg.*
- Şafranskaya, E. F. (2019b). Turkestanskiy Tekst Russkoy Kulturu, Karazin Aziya. *Moskva, 525-596.*
- Şafranskaya, E. F. ve Volohova, T. V. (2020). Poetika Orientalizma: Povest Leonida Solovyeva ‘Koçevye’”. *Vestnik RUDN. Seriya Literaturovedenie, 4*, 648-656.
- Tolstova, L. S. (1971). Drevneyşie Yugo-Zapadnie Svyazi v Etnogeneze Karakalpakov. *Sovetskaya Etnografiya, 2*, 25-37.
- Vasilyeva, İ. V. ve Vasilyev, D. V. (2014a). Russkiy Turkestan v Literaturnih Proizvedeniyah N. N. Karazina. *Naukovedenie, 4*, 1-12.
- Vasilyeva, İ. V. ve Vasilyev, D. V. (2014b). Obrazı Jiteley Turkestana i Ego Zavoevateley v Literaturnih Proizvedeniyah N. N. Karazina. *Naukovedenie, 6*, 1-17.

EXTENDAD SUMMARY

Researches in Russia, that is about the studies on eastern people and societies, especially on the Turkic people, began by the establishment of the Russian Imperial Academy of Sciences, founded by Peter I and the Russian Geographical Society within the framework of this academy. Nikolai Nikolaevich Karazin, as a soldier, explorer, artist and writer, and his works, that were carried out during the period when the Russian Imperial Geographical Society had branches throughout Russia, constitute the main subject of analysis in the article. Within the framework of the Geographical Society's mission, they tried to consider the areas of settlement, way of life, products and traditions of oral culture of the Central Asian peoples in general and the Uzbek and Karakalpak peoples in particular. Although the Geographical Society employs scientists for scientific research, every person who goes out to explore the land and every educated person who can work in this field is important to this aim. This unusual and interesting approach of the Geographical Society sometimes extended to benefiting the intellectuals abroad who

were suspected of being enemies of the state and exiled. Intelligent, democratic prisoners sentenced to exile in the region were also used to conduct investigations in Siberian lands that are particularly difficult to visit and reside in. The sentences of these exiles who contributed to the work of the Geographical Society were commuted or they were offered more positive living conditions. In field research conducted by the Geographical Society, officers who knew the area well were also involved.

Nikolai Nikolaevich Karazin was a Russian officer, artist, explorer and writer who lived between 1847 and 1909. Over time, his militaric side remained in the background, and the personality of an artist, researcher and writer came to the fore. Some of Nikolai Karazin's works consist of impressions he received during his service in different geographical regions. The period when Karazin supported scientific research from a more scientific point of view began with his appointment to Central Asian lands as an officer of the Russian Imperial Geographical Society. A researcher with experience of these lands no longer participates in wars as a soldier, but instead observes the local population, prepares scientific reports, and collects oral culture whenever he has the opportunity. Some works of oral culture compiled by Nikolai Karazin were published in popular magazines of that period, and his paintings also graced the pages of books. Perhaps the researcher's own thoughts were reflected in the publication of works of oral culture by Nikolai Karazin. An important feature that distinguishes Nikolai Karazin from other researchers of his period is that he actively used knowledge and experience gained as a result of observations in his literary works. Of course, this is not a unique situation for Nikolai Karazin. Similar practices can be seen among different researchers. However, Nikolai Karazin's situation is quite different. Karazin has not only included Turkish motifs in the fairy tales he wrote for children, but he has also benefited from the oral culture of the region. He studied in the artistic design of the tales and portrayed the heroes of his stories as either an Uzbek or a Kazakh.

In this work, the text-centered method is preferred. Due to the nature of the study, mainly Russian sources are used. Since there are few studies on Nikolai Karazin in our country, a limited number of Turkic studies are also included. In this work, first of all, the place of Nikolai Karazin in Russian oriental studies was discussed and his works were introduced. Secondly, since the researcher used in his literary works materials obtained during field research, the author's literary works and motifs associated with the culture of the Turks, especially the Karakalpak Turks, which he used in some, but not all, of his literary works were addressed and attempts were made to identify the works.

In conclusion, this article shows that it is necessary to use diverse sources in Turkic studies. It can be seen that Nikolai Karazin occupies an important place, especially in the studies of the Karakalpak Turks. The Karakalpak tale about the female sultanate, compiled by Karazin, is still included in text editions of Karakalpak tales, and Nikolai Karazin is listed as its compiler. Apart from compilations, Nikolai Karazin also takes a different position as an author who brought the cultural richness of Turkish communities into Russian literature by using motifs, themes, places and names belonging to the Central Asian Turkic communities, especially the Karakalpak Turks, in his literary works.